

הדרך לגאולה

מאת: יהושע מנחם

לימוד וטייון בענייני משיח וגאולה

הזמן הרצוי לגאולה: השיקולים לכאן ולכאן, וההכרעה...

נחלקו תנאים: מתי תהיה
הגאולה העתידה, בתשרי או
בניסן? – מדוע דוקא שני
חודשים אלו ומהו ההבדל
המהותי בין שניהם? ♦
מסתבר שקיימת בכל אחד מהם
מעלה שאיננה בזולתו, אך אל
דאגה: אפשר לרקוד על שתי
החתונות... ♦ לרגל ראש
חודש ניסן – חודש הגאולה
"בניסן נגאלו ובניסן עתידין
להגאל"

שינוי [מכוון ובדוקא] בין שתי
הגאולות]. מהו אכן טעמו של שינוי
זה?

להבנת טעמו של דבר, עלינו לבאר
ראשית כל את עצם הענין: מהי
המשמעות הטמונה בתאריכים אלו
[ניסן או תשרי], שלכן תבוא הגאולה
דוקא אז?

– כלומר, מעצם העובדה כי קיים
בכלל זמן מסויים אשר עליו מצביעים
כזמן הראוי לגאולה, מובן, כי יש ענין
מיוחד בתוכנו של זמן זה השייך
לגאולה, ובדבר זה חולקים רבי יהושע
ורבי אליעזר: האם **תוכנו** של חודש
תשרי הוא המתאים לגאולה, או שמא
דוקא תוכנו של חודש ניסן הוא זה
הראוי לגאולה, מהו אכן תוכנם
הפנימי של שני חודשים אלו?

מי המציא את הטבע?

ביאור הענין כך הוא:

בספרים מבואר, כי החודשים
תשרי וניסן – מבטאים שני סוגי
הנהגה של הקב"ה: – הנהגה שעל פי

דועה המחלוקת בגמרא, בנוגע
לזמנה של הגאולה העתידה: רבי
אליעזר סובר כי הגאולה
העתידה תהיה בחודש תשרי, ובשונה
מגאולת מצרים שהיתה בחודש ניסן.
ורבי יהושע סובר, כי זמנה של הגאולה
יהיה אכן כזמנה של גאולת מצרים: –
"בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל".

באופן כללי ידוע כי קיים קשר בין
גאולת מצרים לגאולה העתידה
ובפרטים שונים קיים דמיון בין
שתיהן, וכלשון הפסוק: "כימי צאתך
מארץ מצרים אראנו נפלאות", כלומר,
יש כאן השוואה בין הנפלאות שיהיו
לעתיד לבוא – לאותן הנפלאות שהיו
בגאולת מצרים. על פי זה נמצא אפוא,
כי שיטת רבי יהושע כי הגאולה
העתידה תהיה בזמנה של גאולת
מצרים בחודש ניסן, היא הפשוטה
יותר והמובנת היטב, לאור הדמיון
הקיים בלאו הכי בין שתיהן. לעומת
זאת – יש להבין את דעת רבי אליעזר
כי הגאולה העתידה תהיה **שונה**
מגאולת מצרים בנוגע לזמנה [וכפי
שמודגש בדבריו עצמו: "בניסן נגאלו
ובתשרי עתידין להגאל" כלומר, קיים

הטבע, והנהגה שלמעלה מהטבע.

כלומר, לפעמים מנהיג הקב"ה את העולם באופן "מסודר" – קרי: טבע, מצד הנהגה זו אין מקום כלל לניסים. ניקח לשם דוגמא את נס קריעת ים סוף: הטבע מחייב שהמים יזרמו באופן תמידי, אין שום מקום בטבע לתופעה של עמידת המים כחומה משני הצדדים תוך כדי יצירת "מעבר בטוח" באמצע, דבר כזה הוא מופרך מכל וכל מצד הטבע.

בשעת קריעת ים סוף **שבר** הקב"ה את גדרי הטבע ויצר מצב כזה בכדי שעם ישראל יוכל לעבור בתוך הים להמלט מן המצרים, כלומר: הקב"ה, מנהיג העולם, שינה את הנהגת העולם הרגילה והמסודרת ויצר הנהגה מיוחדת, **על טבעית**.

חודש ניסן לעומת זאת –

החודש שבו אירעה יציאת

מצרים שהיתה מלאה

בניסים ונפלאות שלמעלה

מהטבע, הוא הזמן המבטא

את הנהגה שלמעלה מדרך

הטבע

כאשר נרד לעומקם של דברים נגלה כי בעצם "אין הבדל גדול" בין הנהגה טבעית להנהגה על-טבעית, שהרי גם אותו טבע עצמו – המחייב (בין היתר) את זרימתם התמידית של המים, – לא נוצר מאליו, וכי מי קבע את אותו טבע אם לא הקב"ה בשעת בריאת העולם? כלומר, הקב"ה עצמו החליט וקבע שטבעם של מים יהיה כך שיזרמו באופן תמידי (ובאותה מידה יכול היה הקב"ה לטבוע את טבע המים להיפך, כך שיעמדו כמו שאר החפצים הדוממים ולא ינועו כלל). ומאחר וכך קבע הקב"ה בשעת בריאת העולם, ממילא זוהי הנהגה הרגילה, נמצא אם כן, כי ההגדרה הנכונה למילה "טבע" היא: – הנהגה שבה בחר הקב"ה להנהיג את העולם.

(וכך מפרשת תורת החסידות את המילה "טבע" – מלשון **טבעה**. כמו דבר הטובע

בים, שהים מכסה עליו לגמרי, כך גם הנהגה הטבעית מכסה ומסתירה על כך שהקב"ה הוא המנהיג ומכוון את העולם כל רגע, כי מאחר וקיים סדר מסוים תמידי בעולם, ניתן חייו לטעות ולחשוב ש"אין מנהיג לבירה זו", והכל נעשה מאליו, אך האמת היא כי **את הטבע עצמו** יצר הקב"ה. (ובכונה תחילה ברא הקב"ה את העולם בצורה זו – שיעלים ויסתיר עליו, בכדי להביא לכך שגם בו – המציאות הכי תחתונה, תהיה לקב"ה דירה)).

נמצא אם כן, כי כשהחליט הקב"ה לשנות מגדרי הטבע, והעביר את עם ישראל בתוך הים ביבשה, פירוש הדברים הוא: באותה שעה הנהיג הקב"ה את העולם בדרך אחרת מהדרך הרגילה שבה הוא מנהיג אותו תמיד – דרך הטבע, שעל פיה באמת אין מקום למצב כזה. הקב"ה פרץ את הגדרים **שהוא בעצמו הציב**.

עבודה מוגבלת

ושני סוגי הנהגות אלו: שעל פי טבע, ושלמעלה מהטבע, שייכות לשני החודשים תשרי וניסן. חודש תשרי, בריאת העולם, הוא הזמן של הנהגת הטבע, כמוכן בפשטות, מאחר ואז ברא הקב"ה את העולם על כל פרטיו, כולל גם את דרך הנהגתו – "הטבע", על כן חודש תשרי מבטא את הנהגה הרגילה – דרך הטבע.

חודש ניסן לעומת זאת – החודש שבו אירעה יציאת מצרים שהיתה מלאה בניסים ונפלאות שלמעלה מהטבע, הוא הזמן המבטא את הנהגה שלמעלה מדרך הטבע. חילוק זה בין שני החודשים בא לידי ביטוי אף בעניין נוסף:

שני סוגים אלו: הנהגת הטבע, והנהגה שלמעלה מהטבע, מקבילים לשני אופנים הקיימים בעבודת ה', ובלשון החסידות: "אתערותא דלעילא", ו"אתערותא דלתתא" – התעוררות הבאה מלמעלה, והתעוררות הבאה מלמטה.

כלומר: האופן הרגיל בעבודת ה' הוא, כאשר האדם מתבונן בשכלו ארוכות בגדולת הקב"ה ובאפסות האדם וכו', ומזה בא למסקנא שעליו לעבדו. זו נקראת אתערותא דלתתא, התעוררות לעבודת ה' הבאה לאדם על ידי שהביא את עצמו אליה, לעומת זאת, קיים אופן נוסף: "אתערותא דלעילא", התעוררות עליונה הנופלת לאדם באופן פתאומי ללא כל הכנה מצידו. פתאום הוא חש דחף פנימי לעבודת ה' ללא שחשב כלל קודם-לכן על ענייני אלוקות, דבר זה בא באופן של "מתנה" מלמעלה, על-אף שהאדם אינו ראוי

לזה כלל.

ההבדל ביניהם הוא: בעוד שההתעוררות הבאה מצד האדם היא מוגבלת, הרי ההתעוררות הבאה מלמעלה איננה מוגבלת כלל וכלל. כשהתעוררות באה מצד עבודת האדם, על ידי התבוננות והכנה מצדו, הרי מובן שכגודל ערך עבודתו כך זרגת האור שהוא זוכה לו, ומאחר והאדם הוא מוגבל, על-כן ביכולתו להמשיך אור נעלה עד גבול מסוים. מה שאין כן כשהארה מגיעה מלמעלה, מצד הקב"ה – הרי מאחר והקב"ה איננו מוגבל כלל, כך גם האור הנמשך הוא בלי גבול.

שני אופנים אלו, מקבילים לשני הסוגים הנוכרים בהנהגת הקב"ה את העולם, הנהגה טבעית והנהגה על טבעית, כשם שההתעוררות הבאה מצד האדם הרי היא מוגבלת, כך גם הנהגת העולם בדרך הטבע מוגבלת, "עולם כמנהגו נוהג", אין כל מקום לדברים "חריגים" כמו ניסים וכו', הכל נעשה על פי סדר מסודר.

בעומק יותר: שני הדברים קשורים אחד לשני, כשעבודת ה' היא באופן מוגבל, אזי גם הקב"ה מנהיג את העולם באופן מוגבל, ללא ניסים החורגים מהטבע. מה שאין כן כשעבודת ה' פורצת את כל הגבולות, כך גם הקב"ה מתנהג עם עם ישראל בהנהגה ניסית, למעלה מכל גבולות הטבע.

טל ומטר

בכך מתווסף נדבך נוסף בקשר שבין חודש תשרי להנהגה טבעית. חודש תשרי באופן כללי מסמל את עבודת האדם. עיקר עבודת התשובה הוא בחודש תשרי (בעשרת ימי תשובה), שעניינה הוא עבודת האדם להתקרב לקב"ה, וכדברי חז"ל על הפסוק: "דרשו ה' בהמצאו" (– מתי הוא זמן "המצאו"): – אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים, כלומר, זהו הזמן שבו האדם צריך לעבוד ולהתאמץ (בכח עצמו – אתערותא דלתתא) להתקרב לקב"ה, ומאחר וכאמור לעיל, הרי עד כמה שהנבראים יכולים להתעלות בעבודתם, זהו עדיין בגבול, על כן גם הנהגת הקב"ה (הבאה כתוצאה מכך) היא מוגבלת, ועל-כן חודש תשרי הוא אכן מסמל את הנהגה הטבעית כאמור.

ענין זה מתבטא אף בהבדל נוסף הקיים בין חודש תשרי לחודש ניסן: בחודש תשרי מתחילים להתפלל על הגשם (בשמיני עצרת בתפילת גשם, ומאז ואילך מתחילים לומר בתפילה משיב הרוח ומוריד הגשם), לעומת זאת בחודש ניסן מתחילים להתפלל על הטל

בהתעוררות הבאה מלמטה, מצד הכנתו של האדם, הרי האדם נעשה "כלי" לקלוט את ההתעוררות, ואז, ברגע שהיא מופיעה הרי היא נקלטת בפנימיותו של האדם

(ביום הראשון של פסח בתפילת טל, ומאז מתחילים לומר בתפילה מוריד הטל). והנה, קיים הבדל עקרוני בין הגשם לטל: הגשם, תלוי בעבודת האדם, בשעה שבני ישראל ממלאים את רצונו של הקב"ה אזי הוא משפיע להם שפע של גשמי ברכה, אולם כאשר חלילה הם אינם עובדים את הקב"ה כראוי עלול להוצר מצב של בצורת, לעומת זאת הטל יורד באופן קבוע ולא נעצר לעולם. דבר זה הוא מחמת ההבדל העקרוני ביניהם: הגשם, השייך לחודש תשרי קשור עם עבודת הנבראים – אתערותא דלתתא, וכאשר חסרה העבודה ממילא חסרה ההשפעה, מה שאין כן הטל השייך לחודש ניסן בא מלמעלה באופן של מתנה ללא כל קשר לעבודת האדם ואף כשחסר בעבודה הטל לא מפסיק מלרדת. ומעניין, כיצד דבר זה מתבטא אף בגשמיות ממש (וכידוע, אשר כל דבר גשמי בעולם משתלשל מענינו ברוחניות): הגשם, כידוע, נוצר בעצם מלמטה: "ואד יעלה מן הארץ", כלומר שרשו הוא בעצם למטה, אלא שמשם הוא מתאדה ועולה למעלה, ואזי הוא חוזר ויורד למטה. זה מרמז על כך, שהגשם קשור עם עבודת הנבראים, הוא מגיע מלמטה – מצד עבודת האדם – אתערותא דלתתא. מה שאין כן הטל המגיע מלמעלה, ללא קשר לעבודת האדם – אתערותא דלעילא.

התעוררות מלמעלה והתעוררות מלמטה – מה עדיף?

על פי ביאור זה נבין את מחלוקתם של רבי יהושע ורבי אליעזר, אימתי זמנה של הגאולה העתידה, אם בחודש תשרי, או בחודש ניסן.

בעצם, במחלוקת זאת הינם נאמנים לשיטתם במחלוקת אחרת הקיימת ביניהם בנוגע לאופנה של הגאולה העתידה:

רבי אליעזר סובר כי ישראל יגאלו אך-

ורק אם וכאשר יעשו תשובה, ורבי יהושע סובר כי אין הדבר תלוי כלל בתשובה מצד בני ישראל, ואם הם לא יעשו תשובה מעצמם, הקב"ה ידאג גם לכך שיעשו תשובה וממילא יגאלו.

כלומר: רבי אליעזר סובר כי הגאולה העתידה תבוא באופן של "מלמטה למעלה" – עבודת הנבראים, אם עשו תשובה יגאלו, מאחר ובכך הם מתקנים את הגורם לגלות: "יומפני חטאנו גלינו מארצנו", אך ללא תשובה אין הם נגאלים. בזאת מובן אם-כן מדוע שייכת הגאולה לחודש תשרי – עבודת הנבראים, מלמטה למעלה. אך רבי יהושע סובר כי הגאולה תבוא מלמעלה למטה, אף ללא כל זכות מצד עם ישראל, הקב"ה מצד עצמו יגאלם – אתערותא דלעילא, השייכת לחודש ניסן.

אלא שעל פי כל זה, עדיין דרוש ביאור בשיטת רבי אליעזר, וכפי שהקשינו בראשית הדברים: מאחר והושוותה הגאולה העתידה לגאולת מצרים, "כימי צאתך מארץ מצרים", – מדוע אם-כן נשתנתה הגאולה העתידה שצריכה להיות באופן של אתערותא דלעילא – בחודש תשרי?

ההסבר לכך הוא: בעצם, קיימת מעלה בכל אחד משני האופנים – אתערותא דלעילא ואתערותא דלתתא: המעלה באתערותא דלעילא כבר נתבארה לעיל, שעל ידה ניתן להשיג אור בלתי מוגבל כלל, מה שאין כן באתערותא דלתתא הבאה מצד עבודת הנבראים שעל-כן היא מוגבלת.

אך לאידך גיסא קיימת מעלה גדולה באתערותא דלתתא:

בהתעוררות הבאה מלמעלה ללא כל הכנה מצד האדם הרי האדם איננו "כלי" לקלוט את האור הגדול, מאחר וכך, ההתעוררות יכולה לחלוף כלעומת שבאה, מאחר ולא נקלטה בפנימיותו של האדם, ומלכתחילה היתה דבר חיצוני היפה רק לזמנו אך אין לו המשך.

לעומת זאת, בהתעוררות הבאה מלמטה, מצד הכנתו של האדם, הרי האדם נעשה "כלי" לקלוט את ההתעוררות, ואז, ברגע שהיא מופיעה הרי היא נקלטת בפנימיותו של האדם והרושם ממנה נשאר גם לאחר שהיא מסתיימת.

נמצא אם כן כי קיימת מעלה בכל אחד מהאופנים: באתערותא דלעילא, האור הוא נעלה ביותר אך אינו נקלט בפנימיות, לעומת זאת באתערותא דלתתא, על-אף שדרגת האור היא מוגבלת – כפי כוחו של האדם, אך אותו אור יש לו קיום והמשך.

לאור זאת ניתן להבין את דעת רבי

אליעזר כי הגאולה העתידה תבוא דוקא באופן של "אתערותא דלתתא" ובשונה מגאולת מצרים שהייתה באופן של "מלמעלה למטה".

ידוע, כי בשעת יציאת מצרים היה עם ישראל שקוע עד צוואר בטומאת מצרים, ועד שאמרו רבותינו כי הגיעו עד מ"ט שערי טומאה, ועוד רגע קט היו מגיעים ח"ו לשער החמישים שממנו כבר אי-אפשר לצאת. ומסיבה זו אכן נאמר כי הגאולה היתה מצד הדרגה הנעלית ביותר: "נגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה בכבודו ובעצמו". מובן שבמצב כזה אין כלל אפשרות לפעול בדרך של התעוררות מלמטה, הבאה על ידי הכנה מצד האדם, ומוכרחים "להסתפק" בגאולה באופן של אתערותא דלעילא.

אמנם, בגאולה העתידה, הבאה לאחר שנים ארוכות של עבודת בני ישראל שלאחרי מתן תורה, שעל-ידי עבודה זו מאירים את העולם והופכים אותו עצמו לכלי לאלקות, שזוהי הרי מעלתו הגדולה של מתן תורה שפעל אשר אף אותם ענייני אלקות נעלים שאינם בערך ובשייכות כלל לעולם יחדו אף הם בתוכו באופן פנימי, על-כן מן הראוי שאף הגאולה תבוא באופן של התעוררות מלמטה ובכך יחדור אף העניין הנעלה ביותר: הגילוי של משיח, בתוך הנבראים והעולם הזה הגשמי. זהו אם-כן טעמו של רבי אליעזר הסובר כי "בתשרי נגאלין", באתערותא דלתתא.

מהי אם כן דעת רבי יהושע, הרי לכאורה אם הגאולה תהיה באופן של אתערותא דלעילא, יחסר הענין העיקרי של הפיכת העולם עצמו לקדושה?

אך התשובה לכך היא: רבי יהושע סובר כי לעתיד לבוא יתקיימו שתי המעלות. האור יהיה בלא גבול, כהארה המגיעה על ידי אתערותא דלעילא, ואף על פי כן הוא יקלט בפנימיות ויהפוך את העולם. על-אף שלכאורה שני הדברים הללו באים האחד "על חשבון" השני, אך לאמיתו של דבר, הרי סוף סוף גם זה גופא, העובדה כי בהתעוררות הבאה מלמעלה אין האור חודר בפנימיות, זה גם כן מהגבלות הטבע – על פי טבע כשאין הכנה מצד האדם אזי אין האור חודר בפנימיות, אך בכוחו של הקב"ה הכל יכול לפרוץ גם גדר זה עצמו, ולהביא לכך שגם האור הנמשך מלמעלה, יחדור בתוך האדם ובתוך העולם ויהפוך את העולם עצמו לקדושה, ובכך לפעול את שלימות עניינה של הגאולה.

[מעבודת מלקו"ש ח"א פרשת תזריע. (וינוי"ן גם

בלקו"ש ח"ד ע' 1292, וחי"ב ע' 143)]